

Pályakezdők Budapesti Szakiskolája

Egy nehéz sorsú innováció távlatai

KÖVESSI ERZSÉBET

Az általános iskola válsága a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején vált nyilvánvalóvá, amelynek csak kirobbantója volt a demográfiai hullám és természetesen megerősítője az ifjúsági munkanélküliség bekövetkezése. A magyar oktatásügy egyik legnagyobb ellentmondása éleződött ki azáltal, hogy a tankötelezettség a 16. életévig terjedt, de a kötelező iskola csak 14 éves korig tartott. Úgy, ha valaki rendszeren járt az általános iskolába, és nem tudott, vagy nem akart továbbtanulni, két esztendeig törvényt sértett, de az oktatásügy nemkülönben megsértette ezt a törvényt, mikor a 14 évesen végzőknek nem tudott oktatási intézményt biztosítani, ahol tanulmányaikat folytathatták volna. Különösen növelte a gondot a „törvényen kívüliek” nagy száma és gyenge tanulmányi előmenetelük.

Szükségmegoldás volt az 1990. évi XXIII. törvénymódosítás, amelynek 28.§-a speciális szakiskolák kapuit nyitotta meg a hátrányos helyzetű, tanulási és beilleszkedési zavarokkal küzdő, általános iskolát végzett – nem fogyatékos – fiatalok számára is. Ez a sebtében vágott csatorna igen jónak bizonyult arra, hogy levezesse a legerősebb és legveszélyesebb árhullámot, hogy felzárkóztassa, pályaaorientálja, és valamilyen módon „parkoltassa is” ezt a tömegoktatás nagyszámú selejtjeként jelentkező, egyenként és tömegesen is hátrányos helyzetű réteget.

A speciális szakiskola egyik kétéves változata a fővárosban született a BMK Pályakezdők Speciális Szakiskolája néven, és négy év alatt 40 vidéki követőiskolával 7100 tanuló sorsába próbált beleszólni.

Egy speciális iskola tanulságai

A Pályakezdők Speciális Szakiskolája 1990. október 1-jén kezdte meg működését a Budapesti Művelődési Központ keretei között, annak önálló részlegeként. Az alapítást a Művelődési és Közoktatási Minisztérium kísérleti engedélye, valamint a Fővárosi Tanács Oktatási, Művelődési és Sport Főosztályának működési engedélye tette lehetővé. Az iskolai tevékenység helyet kapott a BMK alapító okiratában is. Az iskola létrehozásának feltételei a demográfiai hullám feltornyosulása idejéhez kapcsolódtak, amikor a 8. osztály elvégzése után a tanköteles korú tanulók ezrével maradtak ki az oktatásból a középiskolákban jelentkező objektív helyhiány miatt. A 30 tanulóra tervezett kísérleti iskola ilyen módon kényszerült kiterjeszteni határait, mert a társadalmi szükséglet elől nem tudott kitérni. A létszámok alakulása jól mutatja ezt a sürgető igényt.

Az iskola alapításának elvei között szerepel a hátrányos helyzetű fiatalok, a tanulási és beilleszkedési nehézségekkel küzdő tanköteles és nem tanköteles pályakezdők, valamint a szakképzetlen, középiskolát végzettek szakmához juttatása. Az iskola felvételi korhatára – mivel speciális szakiskolaként szerepel a 24. életév.

Az 1990-ben engedélyezett kísérleti program bevezetőjének helyzetelemzése szerint: „Az első lépcső tervezésekor számolnunk kellett azzal, hogy a 8. általános sorsimsi

év	helység	forma	létszám	végzősök
1990-91	Budapest	kísérleti iskola	120	
1991-92	Budapest	anyaiskola	237	84
		2 kihelyezett tagozat	274	
	Bonyhád, Zalaegerszeg	követőiskola	108	
1992-93	Budapest	anyaiskola	399	134
		3 kihelyezett tagozat	609	173
	vidék	22 követő iskola	1810	72
1993-94	Budapest	anyaiskola	420	még nincs adat
		3 kihelyezett tagozat	780	még nincs adat
	vidék	39 követőiskola	2371	375 (felnőtt)
összesen:			7128	838 (részadat)

miféle oktatási formának nem lehet befejezése, mert nem készíti fel az azt elvégző fiatalot semmire:

- nem ad elégséges általános műveltséget (a kettes érdemjegy mögött álló tudást nem lehet ennek tekinteni);
- nem készít fel pályaválasztásra;
- nem ad munkaszocializációt.

Folytatni kell tehát az iskolát mindenképpen mindenkinek. Ez a társadalom érdeke is. De erre, mármint a folytatásra nincs meg a biztosíték, sőt a jelenlegi népes korosztály esetében sokaknak a lehetősége se. Az oktatási törvény nem teszi kötelezővé a középfokú intézmények valamelyikét, csupán a tanköteles kort állapítja meg 16 évben. Az a fiatal tehát, aki a 14 éves korában befejezett „kötelező” általános iskoláit használni akarja mint tanköteles, nemcsak szakképzetlensége miatt, de tanköteles volta miatt is hátrányba kerül. A munkahelynek ugyanis e minőségben akkor is gondot okozna, ha az egyáltalán tudná foglalkoztatni. „Az alapítás elvei és a megvalósulás gyakorlata szerint olyan középiskoláról van szó, amely eltérően néhány vele egyidőben létesült speciális szakiskolától, nemcsak felzárkóztatást és pályorientálást kínál a későbbi szakmatanulás előkészítéseként a lemaradottaknak, hanem megélhetést biztosító szakmát ad. A tanuló ebben az iskolában befejezheti tanulmányait. Ezért népszerű ez a képzés az érettségizettek körében is. Az iskola középiskolai státusa ily módon kialakult az elmúlt négy évben, amit megerősít, hogy minden oktatott szakmája bekerült az Országos Képzési Jegyzékbe.

Az iskola tehát eleve kettős feladatot vállalt:

1. A tanköteles korúak és a hozzájuk közelálló középiskolába fel nem vett, vagy onnan kimaradók számára ad az általános iskolai tananyagból felzárkóztató képzést, a szükséges mértékig pályorientált, és kialakította készségpótló programjait. Felismerte, hogy a jelentkezők egy része nem sajátította el a szakmai ismeretek megszerzéséhez szükséges alapkészségeket és ismereteket, pályaválasztásuk ezért nem megalapozott. De lehet-e ez megalapozott ebben a korban? A fiatalok kommunikációs készsége gyenge, s nem rendelkeznek az iskolai és munkahelyi konfliktusok kezeléséhez szükséges technikákkal sem. Mindehhez hozzájárulnak szocializációs hátrányaik is, amelyek korrigálására – többnyire egyénileg magyarázható okból – nem volt képes az általános iskola.

2. Szakmai képzésre is vállalkozott ez a szakiskola, mégpedig mindezidáig szakképző intézményben nem oktatott, a népi kismesterségek körébe tartozó népművészeti, kézműves szakmákra, amelyek az elmúlt negyven év képzési rendszerében nem szerepeltek, oktatásuk és művelésük az amatőr mozgalomba szorult vissza. A két év alatt megvalósított szakképzés a felzárkóztató képzés mellett meglehetősen erőltetett menetben valósult meg – ezért minden évben háromhónapos gyakorlattal igyekeztünk kiegészíteni –, de színvonala a szakvizsgák tanúsága szerint igen jónak bizonyult.

Az iskola iránt igen gyorsan megnövekedett igényt épp ez a kettős feladatvállalás magyarázza. A felzárkóztatást és az erre épülő szakképzést igénylő tankötelesek éppúgy jelentkeztek, mint az iparművészeti igényességű, kézműves képzést váró érettségizett fiatalok. Ők a szakképzést keresték, és meg is találták igényüknek megfelelő színvonalon. Részvételük a műhelyekben kiváló húzóerőnek bizonyult, s komoly segítséget adtak a tankötelesek neveléséhez.

Az iskola tehát mindkét funkciónak megfelelt, de többször hangoztattuk, hogy a nem érettségizettek számára nem elegendő a kétéves képzési idő. Ennek csak egyik oka volt a felzárkóztató program által folyamatosan, de nem elég gyors ütemben korrigált általános műveltségbeli lemaradás, sokkal nagyobb gondot jelentett a szakmák belső világának, szemléletének elsajátítása a tanulók egyébként is későn érő volta miatt.

Az iskola jellegét döntően mégis az esélyjavító képzéshez kapcsolódó szakképzés határozza meg. Az, hogy hátrányos helyzetű fiataloknak népi kismesterséget tanít, felzárkóztatást végez, és előkészíti, segíti társadalmi beilleszkedésüket. A tanulók rétegzettség:

tankötelesek 55%

más középiskolából kimaradottak 30%

érettségizettek 15%.

A más középiskolából érkezők többsége még szintén tanköteles korú, s mintegy 4-5%-uk idősebb, vagy az első év végén lesz 16 éves. Ők ugyanabban a képzésben vesznek részt, mint a többiek, ugyanazokban az osztályközösségekben, előmenetelükben nincs észrevehető eltérés. Ha akad néhány kiemelkedő felkészültségű tanuló – évente 1, esetleg 2–, esti, levelező gimnáziumba küldjük át őket, ha már nem tankötelesek: az első félév után, és csak szakmai képzésre járnak hozzánk. Esélyjavító programunk legnagyobb eredménye, hogy a tanulóink többsége (1993-ban ez 80% volt) jelentkezik továbbtanulásra szakközépiskolába vagy nappali esetleg esti gimnáziumba. Arról még nincs adatunk, hogy hányan végzik azt el, de már a szándék is óriási dolog, ahhoz képest, ahogyan érkezésükkor a tanulásról gondolkoztak. Sokan sürgetik, hogy hozzunk létre valamilyen felnőtt tanulási formát az iskolán belül, hogy visszajárva itt is meg lehessen szervezni az érettségit. A tanulók unszolására egy távoktató rendszerű érettségi felkészítés kidolgozását kezdtük el. Döntően elkészültünk vele, de elindításához az iskola új működési rendjének kialakítására van szükség.

Az iskola jelenlegi gondjai más irányba terelik a figyelmet. Az alapító-fenntartó, a Budapesti Művelődési Központ, önkormányzati döntés alapján lemond a fenntartói jogról, és fenntartót keres az immár szakiskolává alakult, népi kismesterségek és kézműves szakmák oktatására felkészült intézménynek, ezekben a szakmákban az egyetlen iskolarendszerű képzési forma. A 9-10. osztályos oktatási program megszervezése tekintetében négy tanév tapasztalataival rendelkezve, e korosztály minden igényét ismerve eddig működő esélyjavító programunkon végrehajtottuk azokat a változtatásokat, amelyek az 1993. évi LXXIX. törvény 27.§-ának megvalósítására alkalmassá teszik azt, de megvalósítását aligha tudjuk elkezdeni fenntartó nélkül. A teljes program:

- az általános iskola 9-10. osztálya;
- a nem tankötelesek esélyjavító programja;
- a szakképzés (alapiskolai végzettségűeknek és érettségizetteknek);
- az érettségire való felkészítés távoktató rendszerben. Mindez a fenntartót és intézményt feltételez, ami megfelelő szintű döntés kérdése.

Az iskola támogatására 1992-ben alapítvány jött létre, amely eredetileg támogató célokat vállalt, de az az alapító okirat 1994. évi módosításával közoktatási megállapodás megkötése esetén alkalmassá válik az iskola átvételére és a jelen programban tervezett komplex intézmény fenntartására. A közoktatási megállapodást indokolja, hogy az érintett réteg képzése állami feladat, továbbá e réteg szociális rászorultsága, amely a tanulók nagy többségének hátrányos helyzetéből és marginalizálódott státusából következik.

A statisztika és az általános iskola meghosszabbítása

A KSH által 1988-ban megjelentetett kiadvány (A közoktatás fejlesztése, 22-24. p.) adatai szerint a nyolcvanas évek közepére 95%-os lett az általános iskola 8 osztályát

végzetek aránya. 1986-ban a tanulók 84%-a 14 éves korban, 8,4%-a egy évvel később, s mindössze 2,9%-uk 16 éves korban fejezte be az általános iskolát. A középfokon tanulók aránya is igen jónak mondható: 93%-os; s egy-két év kihagyása után, ezek újabb 2-3%-a tovább tanul. Ezzel szemben az – 1986-os adatok szerint – elég tetemes a lemorzsolódás a középfokú intézményekből:

- a gimnáziumból 13,6%
- a szakközépből 17,7%
- a szakmunkásképzőből 23,9%.

A kilencvenes évek statisztikája jelentősen megváltozik. Vagy mégsem? A számok hasonló arányai mellett egészen más értelmezést kapnak az abszolút értékek.

Beiskolázási arányok 1990-1992 között:

	1990		1991		1992	
	országos	budapesti	országos	budapesti	országos	budapesti
8. ált.végz.	164 616	28 183	158 912	27 400	151 311	25 811
gimn.felv.	34 698	8 503	34 293	8 492	35 326	8 722
szakközép-iskolások	45 263	9 787	45 928	8 978	45 597	6 350
szak-iskolások	5 292		7 035		8 401	1 896
eltérés	10 264		9 412		6 630	

A középiskolában továbbtanulók aránya 1990-ben továbbra is 93,5%, de az iskola nélkül maradók abszolút létszáma jelentősen növekedett: 10 264 fő. A lemaradók természetesen a gyengébb, de nem feltétlenül a gyengébb képességű tanulók voltak. Ugyanez érvényes a lemorzsolódásokra is. A lemorzsolódók létszáma látszólag, százalékos arány szerint jelentősen csökkent, abszolút mértékben azonban nőtt. Mégis figyelemreméltó a felvett tanulói létszámok viszonylagos stabilizálódása, aminek legfőbb oka, hogy a felvételkor minden iskolának volt miből válogatnia. A viszonylag jó tanulók kevésbé maradtak ki. A lemorzsolódás elsősorban a dolgozók gimnáziumainak ifjúsági tagozataira volt jellemző.

Lemorzsolódtak	1989-90 között	1990-91 között	1991-92 között
gimnáziumból	3 117 (2,7%)	2 509 (2,0%)	2 178 (1,7%)
szakközépiskolából	6 975 (4,4%)	7 052 (4,2%)	7 597 (4,2%)
szakmunkásképzőből	17 637 (8,7%)	18 668 (8,9%)	16 568 (8,1%)

A feldolgozott adatokat a KSH bocsátotta rendelkezésemre.

Egy új iskolatípus születik.

Az alapiskola befejezése, a szakképzés előkészítése

A statisztikák meglehetősen félrevezetőek. Oktatási rendszerünk állapota, általános iskolai oktató-nevelő munkánk színvonala vajmi kevéssé tükröződik bennük, mint ahogy az sem vehető észre, hogy az időközben kialakult munkaerőpiaci helyzet az alaposabb szakmai, a megalapozottabb általános képzést kívánja meg. Nem elhanyagolható szempont, hogy az ifjúsági munkanélküliséget okos, tartalmas iskolarendszerű képzésekkel s nem pedig „parkoltatással” védheti ki a meghosszabbított oktatási idő.

A létszámcsökkenés az általános iskolában és középiskolában, illetve a kettő határán meglehetősen új helyzetet teremt, és talán segíti a reform kibontakozását. A lépcsőzetes kilépés biztosítása az általános iskolában talán módot ad most már arra is, hogy az alap-

iskola kétes értékű egyenlősít megvalósító tömegoktatása elmozduljon egyfajta korai pozitív szelekció felé. A rostálás „maradék” azonban semmivel sem jelent majd kisebb gondot, egyszerűbb pedagógiai feladatot, mint az eddigi „tömegoktatás selejtjének” felzárkóztatása, legfeljebb létszámban lesz áttekinthetőbb.

A jelenlegi helyzet alig különbözik a pár évvel ezelőtől. A nyolc osztályról szóló iskolai bizonyítványok érdemjegyei mögött még mindig nincs megfelelő tudásfedezet, elégtelen a pályorientáció, valamint az elégségesnél jóval alacsonyabb a követelményekről való tájékozottság és a szükséges önismeret. Az sem elhanyagolható – és a szakmunkás-képző intézetekből lemorzsolódók tömegei bizonyítják –, hogy a 14 éves fiatal még éretlen a pályaválasztásra, és főképp valamely szakma intenzív tanulására. A szakiskolai tapasztalatok viszont azt jelzik, hogy a jól megválasztott gyakorlati munka eredményesen kompenzálja a túlzottan elméleti jellegű általános iskolai képzés hátrányait is, épp 14-15 éves korban.

A formális általános képzettség és a középfokon való továbbképezhetőség között egy bizonyos réteg számára nincs átmenet. A hátrányos helyzet az ún. peremre szorulóknak esetében a nyolc osztály tananyagának feldolgozhatatlanságában leledzik, és ez a helyzet az elkövetkező néhány évben még tovább romlik, ha az általános iskolából 10 és 12 éves korban kikerülő, igen jelentős húzóerőt képviselő elit átmegy a 4+8 és a 6+6 osztályos gimnáziumokba. Várhatóan már a 7. és a 8. osztály arculata is megváltozik, aminek következtében a tananyag is meg kell változnia. Ebből következik, hogy más szintről startol egy 8+4 osztályos középiskola, a gimnázium e változata és a mai értelemben vett szakközépiskola, ha még lesz olyan.

Végül, még nem tudjuk milyen mértékben, de számolni kell a „maradék” réteg igényeivel a 9-10. osztályban. Aligha hihetjük, hogy a lépcsőzetes csökkenés jelentős színvonalemelkedést hoz az általános iskolák színvonalában, amely hatással lehet a 9-10. osztályba szorulóknak tudásszintjére is. A szakiskolai tapasztalatok azt mutatják, hogy az elmaradás, a peremre szorulás az általános iskola alsó tagozatán kezdődik, majd az 5-6. osztály idején rögzül és a 7-8. osztály idejére szinte visszafordíthatatlanná válik. A gyakorló pedagógusok ezért vonják kétségbe – és joggal –, hogy az általános iskola egyszerű meghosszabbítása, a 9-10. osztály bevezetése javíthat és nem csupán ront-e a marginalizálódott diákréteg helyzetén, ha nem változtatunk annak lényegén.

Magát az általános iskolai képzést is fokozottan terheli a lépcsőzetes kilépések következtében húzóerejétől megfosztott, immár egyre „sűrűsödő” problémás réteg jelenléte, amely miatt már a 7-8. osztályban romlik a munka minősége, s a képzés eredményessége is gyakran csorbát szenved a bármely okból hátrányos helyzetbe kerülő, hátránnyal induló csoportoknak köszönhetően. A tanulásban gátoltak, a nehezen alkalmazkodók, a szocializáció szempontjából lemaradtak (de nem fogyatékosok) egyéni problémáira nincs idő az iskolában. Az alkalmazkodási nehézségekből származó kudarcok egyre halmozódnak, kudarcaink szinterén pedig még egy felnőtt se tud változtatni kapcsolatain, nem egy kamasz.

Megoldást mindenképpen az új közeg, az általános iskolától eltérő tananyag és bánásmód ígér. Nehéz lenne meghatározni, hogy ez a más közeg, más iskolai forma mennyire általános iskola – annak utolsó szakasza –, és mennyire a szakiskola megelőző, bevezető egysége. Úgy tűnik, egyszerre mind a kettő, vagyis akkor jó, ha együtt tudja megoldani ezt a kettős feladatot: az alapképzés összefoglaló rögzítését, a pályorientációt és a szakmai előképzést, vagyis a mesterség művelésének igényes munkakultúráját hivatott elsajátítani.

Éppen ezért, ebben a szakaszban a tankötelesek mellett helyet kell biztosítani az ún. „túlkorosoknak” is, ha szakképzésre akarjuk előkészíteni őket. Mivel a munkaerőpiacon a szakképzetleneknek nincs értékük, a tanköteles koron túl lévők szakmai előkészítése és szakképzése fontos feladat, mert pályorientáció és főképp munkakultúrát kialakító szakmai előképzés nélkül kudarc várja őket a szakképzésben is. Esetükben a hasznos elfoglaltság a továbbtanulás, a megfelelő pálya megkeresése nagyon fontos társadalmi kérdés. Lehetőség szerint el kell juttatni őket is az alpműveltségi vizsga szintjére. Az iskola által elmulasztott felületesen végrehajtott felkészítés a gyakorlati életre a szakképzés előkészítésének legfőbb feladata. Meg kell találni a módját, hogy a marginalizálódó

rétegek számára is biztosíthassuk a megfelelő előképzést, a felzárkóztatást és esetleg a kiemelkedést is, különben ezen szakképzés – minden jószándékú törekvés ellenére – csak betanított munkásképzés marad. A fizikai munka a jövőben egyre több szellemi elemet foglal majd magába, s ezeknek csak a megfelelő intellektuális felkészültségű szakember felelhet meg. Ha ezt az intellektuális elemet szakképzésünk előkészítő szakasza nem tudja biztosítani, – a szakképzésbe jelentkezők feldolgozási szintjén –, hiábavaló erőfeszítés lesz az intenzív képzési időben közvetített szakmai tudás. A szakképzett munkaerőt az első szakma megszerzésével együtt alkalmassá kell tenni az új befogadására és a folyamatos fejlődésre, amely élete folyamán más szakmák megtanulását, a váltások sikeres megvalósítását is lehetővé teszi. Amint az a fejlett országok munkaerőpiaci viszonyai között természetes.

Az érintett réteg

E réteg legjellemzőbb tulajdonsága, hogy rendkívül heterogén. Első látszatra a leginkább meghatározó az életkor szerinti rétegzettség, mégis ez a legkevésbé használható rendezési elv. Az eltelt négy év speciális szakiskolai tapasztalata azt mutatja, hogy lényegesen mélyebben kell keresni az összekapcsolódó és szétválasztó csoportképző elemeket, mint a tanköteles kor és annak meghaladása. Oktatási-nevelési szempontból lényegesen kisebb a különbség egy 14 éves színettes és egy a második vagy harmadik középiskolából is sikertelensége miatt távozó 17 éves tanuló között, mint egy 15 éves szakközépiskolás és egy ugyanolyan korú gimnazista között, akinél a tanulmányi eredményt még nem is vettük figyelembe.

E réteg sajátosságairól lényegesen pontosabban tájékoztatnak a helyzetük kialakulását meghatározó tényezők. Mindannyiukra jellemző az iskolai sikertelenség, amely kisebb vagy nagyobb mértékben kudarcok sorozatával zárta ki őket az érettségire felkészítő középiskolai képzésből, esetleg a még működő hagyományos szakmunkásképzésből is. Mindenképpen örvendetesnek kell tekintenünk a törvénynek azt a döntését, hogy problémájukat a 30.§ értelmében szétválasztja a fogyatékosokétól, ami azonban nem jelentheti azt, hogy nincs szükség e sokoldalú jelenség gondos kezelésére és annak megoldást kereső elemzésére. A szóban forgó réteg körében tarthatók számon az úgynevezett POS-gyermekek (pszichoorganikus szindrómában szenvedők), akik egyébként normálisak, de többnyire valamilyen igen enyhe szülési sérülés miatt iskolai pályájuk sikertelen, ha viszont megfelelő egyéni bánásmódban részesülnek, felnőtt korban igen sikeres egyéni életpályát futhatnak be:

- a dyslexia, dysgráfia, dyscalculia tüneteiben szenvedők, akik vagy a fenti sérülések miatt, vagy neurotikus válaszreakciók alapján válnak e csoport tagjaivá, és szintén sikertelen az iskolai pályájuk, de intelligenciájuk és kreativitásuk átlagon felüli – az egyéni bánásmód igen sok érték megmentésére ad lehetőséget körükben;

- a csoport derékhadát adják a „családi sérültek”, akik egyéni érzékenységüktől függően válnak a családi élet viharainak áldozataivá, az elvált szülők gyermekeinek egy része, az alkoholista apák (anyák) áldozatai és egyéb családi agressziók szenvedő alanyai, akik 14-15 éves korukra az antiszociális magatartás hatására sodródnak – visszafordításuk fontos társadalmi ügy, és az átlagostól eltérő bánásmódot kíván;

- végül kisebb létszámú, de nem elhanyagolható csoport az ún. „közösségi sérülteké”, akik az iskolai élet kudarcai miatt váltak kirekesztettekké, többnyire 8-9-éves korukban kreativitásuk miatt kerülnek konfliktusba az átlagorientált pedagógiai elvekkel és válnak további iskolai pályafutásukra stigmatizálttá, „iskolarémeivé”. Helyzetükön változtatni saját erejükben nem tudnak, különösen nem ugyanabban a közösségben.

Az e kategóriákba tartozók pedagógiai szempontból összevonható csoportot alkotnak, annál is inkább, mert az érintett fiatalok többsége a fent leírt jelenségektől halmozottan sérültnek tekinthető. A szóban forgó fiatal tehát nem fogyatékos, de az átlagtól eltérő iskolát kíván, épp ezért meggondolandó, hogy a „speciális jelzöt megtartva a valódi fogyatékosoknak, ezeket az iskolákat például „esély iskolák”-nak nevezve továbbra is meg kellene őrizni – bizonyos mértékig elválasztva a többi 9-10. osztályt indító általános iskolától –, különösen azért, mert számos mérhető és a jövő szempontjából értékes eredményük

elvitathatatlan. Ezekben az iskolákban különösebb megszegyenülés nélkül kaphatnának helyet a többszörösen bukottak, a más középfokú intézményből kibukottak, együtt a kézműves pálya irány érdeklődő tankötelesekkel. Hiába lesznek szakmák, amelyek elvben az alpműveltségi vizsga lerakása és az általános iskola befejezése nélkül is megszerzhetők, e szakmákat megszerző fiatalok munkaerőpiaci hátránya csak fokozódik, ha a szakképesítés megszerzése előtt nem részesülnek megfelelő felzárkóztatásban, amely további életpályájuk során a permanens szakmai megfelelés alapfeltétele.

A Magyar Tudományos Akadémia Felnőttképzési Albizottsága *Farkas Péter* (OKI tudományos főmunkatárs) előterjesztésében megtárgyalta a hátrányos helyzetű réteg új esélyeit az 1993. évi közoktatási törvény fényében, és megállapította: „A tízosztályos alapoktatás törvénybe emelése, a szakképzés bemeneti követelményeinek módosítása a nemzetközi tapasztalatok szerint, az alapiskolai végzettséget megszerzeni nem tudók arányának növekedéséhez vezet. Megkétszereződhet, megháromszorozódhat az alapiskolai végzettséget biztosító felnőttoktatás iránti igény. Ez az oktatás azonban (...) nappali formában, a pályaorientációt, a szakmai alapképzést integrálva történhet.”

Mindebből az következik, hogy lenni kell olyan iskoláknak, amelyek a tankötelezettségtől függetlenül, legalább 16-20 (24) éves korig a későnérő, peremre szorult fiatalok számára a felzárkózást, a becsatlakozást biztosítják. Ismételten a fenti bizottsági ülésen elhangzottakból idézve: „A nemzetközi tapasztalatok szerint a peremcsoportokhoz tartozó pályakezdők tartós munkaerőpiaci integrációja legalább kétéves, iskolarendszerű szakképzéssel érhető el, amely szükség esetén kezdő szakaszában az alapiskolai végzettséget is magába foglalja”.

Érdemes tehát áttekinteni az érintett réteg tulajdonságait a problémák oldaláról, annál is inkább, mert ezek a 9-10. osztály nevelési feladatainak legfontosabb összefoglalását is adják. Ezek a fiatalok a tankötelelességi határon innen és túl elsősorban társadalmi beilleszkedési gondokkal küzdenek, melyek életük nagy problémacsoportját alkotják, és valójában számos olyan elemet magukba foglalnak, amelyek egymást erősítve tünetegyüttesként váltják ki antiszociális reakcióikat, meghatározva ezzel sorsukat.

Az alábbi tulajdonságoknak szinte mindegyike megtalálható a legtöbb gyenge tanuló-nál, akik a négyosztályos középiskolából kiszorulva a 9-10. osztály várományosai:

- az iskolai pálya sikertelensége;
- az elméleti tárgyak tanulásával kapcsolatos nehézségek;
- olvasási-, írási-, számolási készség hiányok (súlyos esetekben a dyslexia, dysgraphia, dyscalculia jelenségei), amelyek az önálló tanulás alapvető akadályai;
- a motiváció hiánya az iskolai élet minden aktivitásával kapcsolatban;
- a kapcsolatteremtési készségek hiánya;
- a közösségbe illeszkedés súlyos vagy kevésbé súlyos zavarai;
- a konfliktuskezelési készség hiányai;
- kommunikációs nehézségek;
- szocializációs hiányosságok;
- intellektuális, mentális hátrányok (az elvont gondolkodási készség, a műveleti készség kialakulatlansága, amelynek normális kialakulási ideje a 12-13. életév);
- a munkamotiváció és munkamorál hiánya;
- a hátrányok halmozottságának jelensége, tünetegyüttese.

A felsoroltak jelentős részének feloldását a szakiskolai program során már kidolgoztuk, nagy részük eredményes megvalósítását megkezdjük. Néhány tervünk, mint a számítógépes személyiség- és készségfejlesztés vagy a saját tankönyvvel kapcsolatos tervünk elsősorban pénz hiányában nem kezdődhetett el. Eredményeink mégis azt jelzik, hogy a tanulók két év után továbbtanulásra jelentkeznek, kiemelkedő színvonalú vizsgamunkákat készítenek, és magatartásuk jelentős átalakulását mind a tanárok, mind a vizsgálótatók, de az iskola munkáját kívülről szemlélők is tapasztalják, és annak hangot is adnak.

Módszerek és nevelési feladatok

E képzés egészére jellemző kell hogy legyen a kiscsoportos formában szokásos egyéni megközelítés differenciált eszközrendszere. Az osztálylétszám 15-20 fő. A korrekcióra

szoruló területek a csoport tagjainál valójában azonosak, a készségek kiépülésében mégis valószínűleg nagyon hamar széthúzódik a mezőny, ám az eredmény az egyéni bánásmód megvalósításával megsokszorozható. Ezért indokoltnak érezzük, hogy módszerek tekintetében az eddigi gyakorlattól eltérő megoldásokat alkalmazzunk.

Különösen a tanulmányi idő elején, de később is tréning jellegű megoldásokat keresünk, és céljainkat az oktatási gyakorlatnál intenzívebb és aktivizálóbb eszközök alkalmazásával kívánjuk elérni.

A programba bevont csoportok esetében a tanulási és a munkamotivációk rehabilitálása a kiegyensúlyozott előrelépés feltétele. Ennek érdekében az alábbi nevelési feladatokat kell megvalósítani:

1. felmérni a családi és magánéleti háttér akadályozó tényezőit, és közömbösíteni azokat;

2. az iskolai kudarcok feltárása és folyamatos felszámolása, az önértékelés kialakítása;

3. a közösségi alkalmasság zavarainak folyamatos korrigálása;

4. jövőkép, pályakép kialakítása, munkamotiváció javítása, saját pályakép tervezése;

5. a megfelelés igényének kiépítése, alkalmasságtudat, az ambíció felkeltése, a kommunikációs készségek kialakítása;

6. az esélynövekedés tudata, önértékelés, önállóság;

7. a képzési szakasz végén társadalmilag hasznos feladatok végzése, ezek értékelése, pályaválasztással, életúttervezéssel kapcsolatos egyéni beszélgetések.

A felvázolt nevelési módszer a Pályakezdők Speciális Szakiskolájában eredményesnek bizonyult mind a tankötelesek, mind a 16-24 évesek körében. A kérdés csupán az, hogy egy jövőbeni intézményben amely a tankötelesek 9-10. osztályát és a tankötelezettséget meghaladottak esélyjavító képzését jelenti, mi legyen a kapcsolat a két csoport osztályai között, a korosztályi sajátosságoknak megfelelően milyen elemekkel kell gazdagítani vagy éppen csökkenteni az egyik, ill. a másik programot, milyen módszerbeli eltérésekre van szükség, hiszen nemcsak egyéni, hanem a csoport sajátosságokra is érdemes figyelni ebben a közegben?

A modulrendszer elemei

A régi értelemben vett általános iskola, annak nyolc osztálya továbbra is az ismeretek megalapozásának afféle konglomerátuma kell, hogy maradjon, mivel a túlzott differenciálás itt éppúgy hátrányt jelentene, mint a maximalista egyenlődsé. A 8. osztály legyen a tanulók eltérő képességeire többé-kevésbé figyelmet fordító folyamat, a legfontosabb ismereteknek széles és mély alapozására törekvő bevezető. Elkerülhetetlen, hogy bizonyos mértékig széthúzódjon a mezőny, így a szerényebb képességűek lemaradnak, a tehetségesek kiugranak, de a gyorsan kiemelkedők *tehetséggondozása* legalább olyan fontos, mint a valami okból lemaradók *tehetségmentése*. Ez utóbbira legjobban az egymásra épülő modulrendszer alkalmas, ahol a későn érők, a lemaradók áttekinthetőbb lépték szerint, rövidtávú célokra építkezve eredményesebben haladhatnak, mint az eleve nagy ambícióval, családi motivációktól sarkallt sikeres kisdíjak, akik a 9-10. osztály szempontjából szóba se jönnek, mert útközben átlépnek valamelyik gimnáziumba.

Ily módon a 14 éves kor után is általános iskolában maradók számára meg kell találni egy másik rendszert, amely a gimnáziumhoz nem hasonló, valami újfajta kimenetet is kilátásba helyező iskola. Ennek bevezetése indokolt. A kérdéses iskolának a gimnázium elméletiségével szemben a legfőbb eleme a gyakorlat, amelynek a végén a szakma megszerzése a cél, de a felzárkózás, a megfelelő beérés után éppúgy ott áll az érettségi lehetősége, mint a 4+8, 6+6 vagy a 8+4-es iskolának, ennek lehetősége pedig akkor is nagyon fontos, ha csak kevesen tudják ezt elérni.

Ebben az iskolában a képzés egymásra épülő modulokban valósítható meg a legeredményesebben. Fenn kell tartani a rendszerek rugalmasságát.

I. Az első modulban a 9-10. osztályban szándékozunk megoldani:

1. Az általános képzésben:

– a résztvevők felzárkóztatását az általános iskola 8. osztálya tananyagának legfontosabb csomópontjaiból, olyan tudást, ill. szemléletbeli felkészülést adva, amilyenre az ál-

talános iskolai tananyagból kb. 3 év múlva emlékszik egy 4-es osztályzatú tanuló, ill. a praktikus tananyagszelekcióval az egykori polgári iskola hagyományaira építkezünk;

– különösen figyelmet fordítunk arra, hogy az iskola ismétlődő jellegét elkerüljük, ezért a tananyag újszerű csoportosításával és új tantárgyak bevezetésével egy ésszerű tudáscsomagot alakítunk ki a mindennapi gyakorlathoz kötve;

– segítséget nyújtunk a résztvevőknek a személyiségük és a tananyag összehangolásához, ez utóbbinak az elsajátítása során a társadalmi környezetük összhangjának kialakításához, a világgal való kapcsolataik rendezéséhez, a szocializációs, kommunikációs készségeik javításához, a társadalmi érvényesülés gyakorlati elősegítéséhez a tananyagon keresztül is.

2. A szakmai képzés bevezetésében:

– segítjük az autonóm munkavégzéshez szükséges információszerzést, a megfontolt, valóban választásra épülő pályorientációt, problémaértelmezést, a munka előkészítését, végrehajtását, ellenőrzését, eredményének értékelését, megalapozzuk az igényes kézműves személyiségjegyeinek kialakítását, az önértékelést és az önmenedzselést (a 9. osztályban);

– egy tanév alatt – a 10. osztályban – lehetővé tesszük a választott szakma megalapozását, a tanulók a legfontosabb munkafogások készségszintű elsajátításával bizonyos feladatok ellátására válnak alkalmassá, így az alapiskolai végzettséggel egyidőben már munkavégzésre jogosító betanítottmunkás-bizonyítványt is kaphatnak. A szakmai képzésre alkalmas fiatalok beléphetnek a második modulba, a szakképzésbe, amely több szakon és szakmában kínál választási lehetőséget.

II. A második modulban szakképzés folyik az OKJ szerinti szakmákban, a képzési jegyzékben meghatározott képzési idő alatt. A tanulók egy része más szaksiskolában is folytathatja tanulmányait, sőt szakközépiskolába vagy gimnáziumba is jelentkezhet. A szakképzéssel párhuzamosan délutáni oktatási időben vagy távoktatásos formában működő gimnáziumot párhuzamosan végezhet a tanuló, ha azt a szakképző intézet igazgatója engedélyezi.

III. A harmadik modulba külön igazgatói engedélyhez kötött középiskolai program, az érettségi megszerzésének elkezdése tartozik, amelyre még a szakképzés szakaszában vállalkozhatnak a jobb előmenetelűek. Úgy lehet kivédeni annak a sok tekintetben elfogadható döntésnek a hátrányos következményeit, hogy a fiatal a legfogékonyabb korszakában, a szakmatanulás idején nem foglalkozik közismereti tárgyakkal. A gimnázium elkezdése és a szakvizsga utáni befejezése az iskola legdinamikusabb elemét biztosítja.

A 9-10. osztály általános tantervi elemei

Az általános iskola 8 osztályának tananyaga úgy, ahogy van, ahogyan örököltük – a megvalósítás változó színvopnalát nem számolva –, egy elitképzés alapja. Ezt várhatóan majd csak erősíti a lépcsőzetes kilépés, amely a valódi elitnek ad majd újabb szabad utat. A 4 osztályos gimnázium már a jó középszinten működik. Azt kell elérni – és ez ma az oktatásügy legfontosabb kérdése –, hogy a 9-10. osztály ne váljon a selejt, ahogy már is emlegetik a „salak” iskolájává. Ez tartalmi, tantervi kérdés elsősorban, és csak másodsorban kell megvizsgálni az egyéb tényezőket, úgy mint az érintett réteg színvonalát, a színvonal emelésének lehetőségeit, eszközeit: a képezhetőséget és legfőképpen a kreativitást, annak fejlesztését mint minden „iparkodás” legnemesebb alapját.

A 9-10. osztály tantervének összeállításakor a legfontosabb feladat az igénytelen ismétlődőiskola-„szellem” elkerülése, kialakulásának kivédése. Ennek biztosítékát már a kerettantervben el kell helyezni, azáltal, hogy bár a szóban forgó iskolatípus a 8 osztály tananyagának ismétlése mellett felzárkóztatásra vállalkozik, mégis tud újat tanítani, új összefüggéseket felfedeztetni tanítványaival, és ezáltal a szellemi elsajátítás élményét adja tanulóinak. Ennek feltétele:

1. *Az elméleti tananyag gyakorlati felújítása*

– az általános iskolai tananyag új megközelítésű feldogozása a gyakorlati felhasználás, a hasznosság oldaláról, a jobb megértés céljából;

– a mindennapi életvitelhez szükséges ismeretek figyelembevételével „átírt” tudományos ismeretek, megfigyelések (pl. fizika, kémia, biológia);

– szükség esetén a hiányok pótlása, felzárkóztatás a legfontosabb ismeretekből, felkészítés az alapképzési vizsga (pl. matematika, magyar nyelv) sikeres letételére.

2. *Az általános iskolai tárgyak kibővítése, kiegészítése új gyakorlati célok szerint, a saját műveltségterület önálló szervezésének elsajátítása érdekében:*

– a megszerzett tudás továbbépítését szolgáló elméleti és gyakorlati ismeretek közvetítése;

– könyvtárhasználati igény és készség kialakítása;

– művészeti nevelés, művészeti készség elsajátításának megalapozása;

– hagyomány és hagyományismeret, a kézműves mesterségek hagyományhoz kötődése, magyar népművészet oktatása, néprajz;

– rajz, zene, tánc gyakorlati elsajátítása.

3. *Új kommunikációs eszközök tudatos elsajátítása a jövő feladatainak elvégzését szolgáló belátás alapján:*

– idegen nyelv tanulása, lehetőség szerint magas óraszámban (legalább heti 4 óra) – ajánlatos, hogy ez az idegennyelv az angol legyen;

– számítástechnika informatika alapoktatás, a számítógép lehetőségeinek, használatának megismerése, néhány alapvető munkanyelv használatának megtanulása (DOS, WINDOWS);

– a számítógép iránt nem érdeklődők számára háztartási alapismeretek tanítása alternatív tantárgyként.

Ennek alapján a tantárgyak a számonkérés szempontjából is könnyen áttekinthető tantárgycsoportokká szerveződnek.

osztály	irodalom heti 2 óra	Hagyomány-Néprajz Népművészet heti 1 óra	Művészeti ismeretek heti 1 óra
9.	irodalomelmélet alapfokon: műnemek műfajok, kifejezőeszközök, műelemzés	kultúrtörténeti alapok; összehasonlító néprajz; népszokások	a képzőművészet formanyelve, műelemzés; a zeneművészet formanyelvi sajátosságai
10.	irodalomtörténeti áttekintés	a néprajz földrajza, a Kárpát-medence néprajza	művészettörténeti áttekintés
alapképzési vizsga	szóbeli műelemzés	szóbeli műelemzés	

Művészeti tárgyak

Az órarend és a számonkérés rendje

A tantárgyak rendje szerint az órarend tehát a következőképpen alakul a 9-10. osztályban:

Az oktatás során felmerülő alapelvek:

1. A motivációk fejlesztése, amikor is az iskola tananyagának gyakorlati jellege, a mindennapi használhatóság, a pragmatikus tananyagválogatás játssza a főszerepet:

– a tanulási motiváció segítői ezen belül;

– a tanult anyag célszerűségének belátása;

– a megtanulhatóság sikerélménye;

– a tudásbővítés önálló megvalósításának öröme (könyvtárhasználat);

– a tanulástechnikai készségek kialakításának eredményei;

– a munkamotivációk kialakítása;

– a munkafeladat áttekinthetősége és teljessége;

– az önálló alkotás élménye;

Osztály	Matematika heti 2 óra	Számítógépes ismeretek heti 3 óra	Nyelvi kommunikáció heti 2 óra	Idegen nyelv heti 4 óra
9.	alpműveletek, törték, % számítás, mértékegységek, halmazok, logikai ismeretek	a számítógép, számítógépes játékok, a kezelés alapjai, DOS	helyesírás, leíró nyelv tan a helyesírási szabályok megértése	alapismeretek, társalgási nyelv
10.	arányosságok, egyenletek, egyszerű függvényösszefüggések, gyakorlati geometriai ismeretek	a számítógép használata és használhatósága, a Windows	szóbeli és meta-kommunikáció a társadalmi érvényesülésben, a közokiratok, önérvényesítés, vállalkozás	társalgás, üzleti levelezés, minta szerint
alpműveltségi vizsga	írásbeli példamegoldás	gyakorlati tantárgyként	írásbeli: önéletrajz, pályázat, üzleti ajánlat megszerkesztése	választható tantárgyként

Kommunikáció

osztály	fizika heti egy óra	háztartási ismeretek heti egy óra	kémia – biológia heti egy óra
9.	a mindennapi jelenségek megfigyelése, értelmezése, a törvényszerűségek ismeretének felhasználása a gyakorlatban, munkavédelmi ismeretek alapjai	az otthon kultúrája, étkezés, környezet, család	szervetlen és szerves kémiai alapismeretek, az élővilág törvényszerűségei, a Gaia-elmélet, a környezetvédelem alappjai
10.	a makro- és a mikrovilág, a természet szerkezete, az ember helye a világminőségben, a természet energia-rendszere	az otthon felszerelése, lakberendezés, befőzés, jogi ismeretek	az emberi szervezet és működése, az egészség fogalma és megőrzése, egészségnevelés
alpműveltségi vizsga	a választott tárgyblokkon belül szóbeli vizsga	gyakorlati vizsga	választás esetén szóbeli vizsga

Tudomány

- a kreatív képességek használhatóságának rendszeres felismerése, felismertetése;
- a használhatóság, értékalkotás, értékdeklarálás pozitív élménye.

2. A számonkérés emberi hangneme, a megtanult tananyag mellett annak továbbfejlesztő, önálló következtetéssel továbbgondolt gyakorlati alkalmazásának elismerése, értékelése. A lexikális tudás helyett az információ megkeresésének és azonnali felhasználásának készsége, fejlesztése, ezek meglétének értékelése.

osztály	földrajz heti egy óra	történelem heti két óra
9.	a térkép ismerete és kezelése, menetrend használata, utazások tervezése, útikönyv-használat	tájékozódás az időben, történelmi korszakok és jellemzőik
10.	természet- és gazdaságföldrajzi fogalmak áttekintése példák alapján	történettudományi fogalmak áttekintése, történelemfolyamat példáin
alapműveltségi vizsga	szóbeli vizsga	szóbeli vizsga

Tájékozódás térben és időben

osztály	rajz heti két óra	vállalkozás heti egy óra	ALTERNATÍV	ének-zene heti egy óra	szakmai előkészítés heti hat óra
9.	látvány utáni rajzok	jogi ismeretek, adó, tb. stb.		zeneművek elemzése	pályaorientáció
10.	tervezési feladatok szakmához kötve, lakberendezés, ruhatervezés	önérvényesítés, együttműködés, marketing		zenehallgatás, műelemzés	szakmai előképzés
alapműveltségi vizsga	rajzkészítés	választható: üzleti terv		műelemzés	készített tárgy bemutatása

Gyakorlati tárgyak

osztály	hagyományos testnevelés heti 2 óra	tánc és néptánc heti 1 óra
9.	labdajátékok, gimnasztika	néptánc (táncház)
10.	önvédelem	társastáncok
alapműveltségi vizsga	sportismereti tárgyak	esztétikai tárgyakkal együtt választható (képzőművészet, zene, film, színház, alkotóművészet)

Testnevelés

3. A vizsgák fejlesztő szerepe:

- a kommunikációs (írásbeli, szóbeli) készségek kipróbálása, bizonyítása, nemcsak a tanárnak, hanem a tanulónak önmaga előtt is (az „Ugye, hogy tudod?!” effektus);
- az önálló szereplés, „tárgyaló” készség kialakítása, kipróbálása;
- a könyvtárhasználat fontosságának bizonyítása;
- a helyzetfelismerés és a helyzetek kezelésének megtanulása;
- felkészítés az alapműveltségi, a szakmai és egyéb vizsgák sikeres letételére;
- a siker, az eredményesség élményének személyiségalkotó szerepét használjuk fel.

Az alapműveltségi vizsga és követelményei

Az általános műveltségi vagy alapműveltségi vizsga legfőbb feladata a 9-10. osztály befejezésekként a mindennapi életvitelhez szükséges tudástartalmak és jártasságok ki-

Tantárgyak	heti		éves		alternatívák
	óraszámok osztályonként				
	9.	10.	9.	10.	
magyar nyelv	2	2	76	76	a 9. osztályban zene-vállalkozás
magyar irodalom	2	2	76	76	
művészeti ismeretek	1	1	39	39	
– rajz	2	3 alt	76	114 alt	
– hagyomány	1	1	38	38	
– zene – vállalkozás	1	3-0 alt	38	114 alt	
Matematika	2	2	76	76	
Számítástechnika	3	0-3 alt	114	114 alt	
Tudomány (fizika, kémia, biológia)	2	2	76	76	
Tájékozódás térben és időben	2	3	76	114	
Testnevelés	3	3	114	114	
Idegen nyelv	3	3-4 alt	114		
Háztartás	1	3-0 alt	38	114-0alt	
osztályfőnöki	1	2	38		
Kommunikációs gyakorlat	2	1 alt	76	38 alt	
gyakorlat	6	6	229		
összesen heti 34 óra					

emelése az általános iskolai tananyagból, és a vizsgázó megerősítése a tanult praktikus ismeretek használhatóságában. Az alpműveltségi vizsga olyan rugalmas hálót kell hogy alkosson az általános iskolai tudásanyag legfontosabb elemeiből, amely lefedi a mindennapi gyakorlati élet jelenségeinek legfontosabb csomópontjait, megteremti közöttük a tudományos ismeretekre épülő tartalmas kapcsolatokat, és üres területeivel a továbbművelődés lehetőségeit kínálja, a „háló” sűrítésére sarkall. Ily módon mind a pályaválasztás, mind a továbbművelődés terén előzetes tájékozódásra épülő alternatív lehetőségeket kínál, szemléletet ad, és kijelöli az elmélyülés csomópontjait és stratégiáját.

A vizsgakövetelmények megfogalmazásánál fontos leszögezni, hogy az általános iskolai tananyag mennyiségében és tartalmában nem haladhatja meg a jelenlegi nyolc évfolyamét, ami egyben kapcsolódik a különböző pontjain változó évfolyamidejű középiskolákhoz (4+8, 6+6, 8+4, szakközépiskola), oda-vissza átjárást biztosítva csatlakozik azokhoz. A 9-10. osztály pedig ennek más megközelítéséből tárgyal, gyakorlati tudáshoz kötött, pályaorientációval bővített ismétlése.

Esetleg egyszerű szakma (alapszakma) elsajátítását is lehetővé tevő felkészítés is hozzákapcsolható ehhez a szakaszhoz, különösen a túlkorosak és a dolgozók általános iskolájába járók számára, oly módon, hogy a jelölt az alpműveltségi vizsgát követően az egyszerű szakmából is azonnal vizsgát tehet.

Az alpműveltségi vizsga tantárgyai-tantárgycsoportjai és azok követelményei a mindennapi élet jelenségeinek megértését, az összefüggések tudományos igényű, de egyszerű és gyakorlati magyarázatát kell hogy elvárják, a leggyakrabban felmerülő élethelyzetek és feladatok megoldásában pedig a társadalmi elvárásoknak megfelelő jártasságok kialakulásáról bizonyosságot tevő vizsgázónak állampolgári jogai gyakorlásához szükséges felkészültségét bizonyítják.

1. A vizsga írásbeli szakaszában

1. Magyar nyelvből

A vizsgázó társadalmi érvényesülését segítő írásmű szerkesztését kapja feladatul, amelyben néhány fontos feltétel meghatározása szolgálja a feladatok megkönnyítését.

Követelmények:

Például: *Készítsen pályázatot*

Feltételek:

A tartalom értelmes felépítése, logikus, tiszta és mutatós külalak. Világos és nyelvtanilag helyes mondatok, komoly hibáktól mentes helyesírás.

Külföldi továbbtanulás lehetőségét kínálja egy alapítvány kézműves szakma iránt érdeklődő fiatalnak.

Készítsen önéletrajzot

Feltételek:

Magánkisiparos kereskedelemben jártas jó kézügyességű tárgyalni is tudó kisegítőt keres asztalos műhelyébe, vagy női ruha szalonjába.

Készítsen szerződést

Egy gépkocsi eladásáról.

2. Matematikából

A vizsgázó tegyen tanúbizonyságot műveleti jártasságáról (számológép nem használható az írásbeli vizsgán), a törtek és a százalékszámítás ismeretéről, a különböző mértékegységeket illetően a legfontosabb átszámolási tájékozottságáról, a mindennapi számolási feladatok logikus megoldásának gyakorlatáról, egyszerű szerkesztési feladatok megoldásáról. Mindezeket példamegoldásokkal bizonyítsa!

II. Szóbeli vizsgák

1. Magyar irodalom

A magyar irodalom legnagyobb alkotói egy-egy művének ismerete élményszintű tájékozottság mértékéig. Elemzés a mű kézbeadásával. A világirodalomból a Biblia ismerete, egy ókori mű, egy Shakespeare-dráma, egy 20. századi világirodalmi mű (vers, vagy dráma, vagy epika) élményszintű ismerete.

2. Történelem-földrajz tantárgy csoport

A Föld népei jelenlegi életének és múltjának értékelő és áttekintő ismerete, amikor is nem a részletek, hanem a szemléleti elemek kapnak hangsúlyt. A Föld múltjának, jelenének fejlődéstörténetének ökológiai szellemű világképre épülő ismerete. A társadalomtörténet áttekintő ismerete. Például is tájékozódás a térben (térképen) és időben (történelmi folyamatban).

Néhány jelentős történelmi személyiség és történelmi folyamat összefüggése – történelmi atlasz használata.

Az államformák és az állam „polgárai”.

Az emberiség fejlődése – reformok és forradalmak.

A háborúk és békék történelmi arculatai stb.

3. A természetismeret (tudományok) tantárgycsoport (kémia-biológia-fizika)

A természeti jelenségek gyakorlati élethez kötődő elemeinek tudományos megállapításokkal szembesített magyarázata a tágabb, és szűkebb környezetre vonatkoztatva:

– a legfontosabb és leggyakoribb természeti jelenségek tudományos magyarázata és alkalmazása a gyakorlatban, technikában;

– Földünk helye a világmindenségben, az anyag törvényei, természete;

– a technika leggyakoribb eszközeinek használhatósága és működési elve, a civilizáció előnyei és ártalmai;

– közvetlen környezet, „életmód” a személyes higiéne, az ember és a technika, az ember és a modern termelés, illetve az automatizálás;

– az ember és az élő természet, ökológia, a Gaia-elmélet lényege.

4. Gyakorlati tantárgycsoport (technika, rajz, ének-zene, háztartás, számítógép)

A mindennapi élet és életmód, a pályaválasztásra való felkészülés során elsajátított ismeretek bemutatása:

– valamilyen sajátkezűleg készített tárgy, rajz, amely egyben a szakmaválasztást, a későbbi szakképzésre való felkészülést bizonyítja;

– a háztartásvezetéshez kapcsolódó gyakorlati feladatcsoportok megoldása;

– számítógépismeret, számítógép-kezelés alapfokon;

– választás esetén idegen nyelv is lehet.

A 3-4. pontban felsorolt tantárgycsoportok közül egyet vagy kettőt választhat a vizsgázó az 1. és 2. tantárgycsoport kiegészítésére, ill. a 4. csoporton belül is van választási

lehetőség. Az alapképzési vizsgán két tantárgycsoport kötelező matematika (választható) magyar nyelv, és irodalom, történelem (kötelező) és valamelyik a választható három közül.

A szakképzés előkészítése

A magyar szakképzés talán legtöbbet szidott eleme a pályaválasztás elégtelensége volt. A képzés minden hibáját, eredménytelenségét annak tudták be, hogy a pályát nem a tanuló választotta, hanem odasodródott, ahol hely volt. Ebben volt, sőt van is valami igazság. Jó lenne az előkészített választás, a jól kidolgozott pályaaorientáció, ám kérdés, hogy van-e rá idő, van-e rá pénz?

A 9-10. osztály bevezetésével az időkeret kialakult. Már csak a pénz hiányzik, vagy talán az is megteremthető? A 9-10. osztály az a lehetőség, amely a heti egy műhely-napon amolyan bevezetőt biztosít a szakmákhoz. Amit ez alatt a két év alatt tanítani lehet az a gyakorlati megalapozás mellett a kézműves tevékenység élménye. Valójában a tanuló hobbi szinten megismerheti ezeket a tevékenységeket, és bár élete során soha nem lesz hímző, szőnyegszövő – mert például titkárnőnek megy –, a megtanult technikák életreszóló élményt, szórakoztató tevékenységet jelentenek számára, életformájának részévé válhatnak, és bármely egyéb szakmában vagy szellemi pályán elkísérik szabadi-dejében is. Ha viszont a tanuló az előkészített kézműves szakmát választja, a képzési idő alatt magas szinten elsajátíthatja azt. A népi mesterségek többsége megfelel arra, hogy ilyen alapot adjon. A heti egy nap műhelygyakorlat pedig elmélyültebb munkával alaposabb technikai indítást biztosít, mint az eddigi általános iskola technika tantárgya, amely egyszerre volt maximalista és felületes, és főképp semmit nem ismertetett meg igazán a kevés óraszám és a kapkodó, átgondolatlan tananyag miatt. A 9-10. osztály gyakorlati gondolkodásra épülő alapelve a szakmai alapozásban teljesedik ki kettős funkciójával: a pályaelőkészítéssel és az életmódneveléssel.

Pályaaorientáló és szakmai előkészítő programok csatlakozása a szakképzéshez

Szakképzés

Az iskola a szakképzést az OKJ szerint valósítja meg. Elsősorban a népi kismesterségek oktatását végzi, amelyek képzésének kezdeményezője és első létesítője volt, és amelynek vizsgakövetelményeit az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium megbízásából országos használatra kidolgoztak.

A szakiskola fontos feladatának tartja a szakképzés megvalósítását mind az alapiskolát végzettek, mind az érettségizettek számára. Az utóbbi rétegnek természetesen nem tudunk középiskolai végzettségre épülő szakmát kínálni, csak alapiskolai végzettséghez kötötten, de ezek magas színvonalú elsajátítását épp a mester-oktatóink felkészültsége és a szakmák gyakorlati igényessége miatt olyan kézműves szinten kínáljuk, hogy a szakvizsga letétele után a középiskolát végzettek éppen általános műveltségük szintje miatt kiemelkedő módon valósíthatják meg kézműves feladataikat.

A szakképzésben résztvevő és az azon sikeresen túljutott tanulóink számára szeretnénk egy távoktató gimnáziumot szervezni. Már speciális tapasztalataink is azt mutatták, hogy két év felzárkóztatás legtöbb tanulóknak elég volt ahhoz, hogy sikereik megerősítsék továbbtanulási ambícióikat.

Érettségi felkészítő a legjobbaknak

A Pályakezdők Speciális Szakiskolájának megszületése után rendkívül gyorsan kiderült, hogy az esélyjavító program folytatását a szakmai programhoz hasonló módon magának a szakiskolának kell kidolgoznia. 1992-ben végeztek az első tanulók, és közülük sokan kezdtek gimnáziumban tanulni. Ez az arány 1993-ban 80% volt. Az esti levelező oktatás számukra nem volt elég rugalmas, ezért új forma kidolgozását igényelték.

Szakmai előképzés	alapiskolai végzettség	középiskolai végzettség
szövés	szőnyegszövő; takács; szőnyegcsomózó; szövő	gobelinszövő és -javító
textildekoráció	kézi- és gépihimző; csipkekészítő; lakástextil varró és -javító	
ruhakészítő	ruhaipari varrómunkás; gyermekruha-készítő; nőruha-készítő; férfiruha-készítő; fehérnemű-készítő	
kereskedő előképzés	ABC-eladó; szakeladók	szakkereskedők
faipari feldolgozó munkás	faműves; faesztergályos; játék-készítő; fatömegcikk-gyártó; képkeretező stb. nagyüzemi asztalos szakmák	faszobrász bútorműves, intarzia készítő
textilfestő	kékfestő; filmnyomó és kendőfestő; nagyüzemi textilfestő és -nyomó; kelmepestő és tisztító	
virágdekoráció	virágkötő; virágüzleti eladó; virágkötő berendező	
Gazdasszonyképző	mézeskalács-készítő; élelmiszerkészítő szakmák; felszolgáló és szállodás szakmák; ruhaipari szakmák; házi szociális gondozó	
növénygondozó szakmák	parkfenntartó; kertész szakmák; dísnövénykertész stb.	
állattenyésztő szakmák		
fémfeldolgozó szakmák	ötvös; tűzzománc-és dísz tárgykészítő; ékszerkészítő szakmák; kovács, díszkovács stb.	
bőrfeldolgozó	bőrtárgykészítő; szíjgyártó; szíjgyártó és nyerges bőrdíszműves; cipész; cipőjavító; ortopéd cipész; bőrruha készítő; kesztyűs	bőrműves
könyvkötő	könyvkötő; doboz- és tokkészítő	kézi könyvkötő könyv- és papírrestaurátor könyvműves
vessző és szálanyag feldolgozás	kosárfonó; fonottbútorkészítő; bútornádazó	
kerámiakészítő	kerámiakészítő; fazekas; fazekas porcelánfestő; cserépkályha- és kandallókészítő	kerámikus

Megjegyzés: a kiemelték saját intézményben folytatható képzések.